

A Szerzői Jogi Szakértő Testület szakvéleményei

Forgatókönyv és irodalmi mű közötti szerzői jogi kapcsolat

Ügyszám: SZJSZT 31/2002

A megbízó által feltett kérdések:

Szerzői jogi szempontból milyen a kapcsolat a ... c. regény és az F. A. által írt forgatókönyv között? Szabad inspirációnak tekinthető-e ez a viszony?

Az eljáró tanács válasza:

Az eljáró tanács, miután előadó tagja elolvasta, és áttanulmányozta R.-G.: ... c. regényét (továbbiakban: regény), és F. A.: ... c. forgatókönyvét (továbbiakban: forgatókönyv), jogi álláspontját az alábbiak szerint alakította ki.

1. A kérdés megválaszolásához szükséges szerzői jogi szabályok tartalma

1.1. A régi szerzői jogi törvény

A régi, a ma hatályban lévő szerzői jogi törvénnyel hatályon kívül helyezett szerzői jogi törvény (1969. évi III. tv.) kimondta: Szjt. 4. § (2) Szerzői jogi védelem alatt áll – az eredeti mű szerzőjét megillető jogok sérelme nélkül – más szerző művének átdolgozása, feldolgozása vagy fordítása is, ha annak egyéni, eredeti jellege van.

A 17. § (3) bekezdés pedig akként rendelkezett: „Új, önálló mű alkotásához idegen mű felhasználható; *ez a jog azonban nem terjed ki az idegen mű átdolgozására színpad, film, rádió vagy televízió céljára*, valamint az azonos műfajban történő átdolgozásra.”

Tehát az eljáró tanácsnak felvetett kérdésben szereplő „inspiráció”-ról a régi szerzői jog az idegen mű témája, ötlete, algoritmus felhasználásának szabaddá tételével rendelkezett. Ez a szabad felhasználás csak arra az esetre korlátozódott, ha az „inspirált” új mű úgy lép túl az idegen mű fel-, vagy átdolgozásán, hogy a két mű közötti kapcsolat a szerzői jog által nem védett téma (puszta tartalom) felhasználásává válik (vö: A szerzői jog kézikönyve, KJK, Budapest, 973. 147. 148. szerk: Benárd Aurél, Tímár István, illetve A szerzői jog, KJK Budapest, 1990, 95.o., szerk. Petrik Ferenc). A források hangsúlyozzák, hogy csak esetenként dönthető el, hogy az „inspirált” mű eleget tesz-e a „csak a téma azonos, de a formába öntés egyéni, eredeti, és önálló” követelményének.

Még ez a – mint alább látható, nemzetközi kötelezettségvállalással ellentétben álló – szabad felhasználás sem terjedt ki a mű film céljára történő átdolgozására.

1.2. Az 1994. évi VII. törvény

Az egyes iparjogvédelmi és szerzői jogi jogszabályok módosításáról szóló 1994. évi VII. törvény 19. §-a hatályon kívül helyezte az elemzett normát. Az indokolás megállapította: „A

javaslat hatályon kívül helyezi az Sztj.-nek a Berni Uniós Egyezményvel (BUE) ellentétben álló – 17. §-a (3) bekezdésében foglalt – rendelkezését, amely (bizonyos megszorításokkal) a szabad felhasználás körébe utalja a mű átdolgozását.”

Az említett BUE szabályok következők:

„2. Cikk (3) Az eredeti mű szerzőjét megillető jogok sérelme nélkül az eredeti művel azonos védelemben részesül a fordítás, az adaptálás, a zenei átírás és irodalmi vagy művészeti műnek másfajta átdolgozása.

12. Cikk Az irodalmi és művészeti művek szerzőinek kizárólagos joga, hogy engedélyezzék műveik adaptálását, zenei átírását és egyéb átdolgozását.

14. Cikk (kifejezetten a megfilmesítésről) (1) Az irodalmi és művészeti művek szerzőinek kizárólagos joga, hogy engedélyezzék: 1. műveik adaptálását, műveikről filmreprodukció készítését, valamint az ilyen módon adaptált és többszörösített mű forgalomba hozatalát; 2. az ilyen módon adaptált és többszörösített művek bemutatását és nyilvános előadását, valamint a közönség részére vezeték útján történő közvetítését.

(2) Irodalmi vagy művészeti műből merített filmalkotás minden más formában történő adaptálása a szerző engedélyezési jogának sérelme nélkül csak az eredeti mű szerzőinek hozzájárulásával történhet.”

1.3. A hatályos szerzői jogi törvény (1999. évi LXXVI. tv. „Sztj.”)

1. § (3) A szerzői jogi védelem az alkotást a szerző szellemi tevékenységéből fakadó egyéni, eredeti jellege alapján illeti meg. (...)

1. § (6) Valamely ötlet, elv, elgondolás, eljárás, működési módszer vagy matematikai művelet nem lehet tárgya a szerzői jogi védelemnek.

Az indokolás kimondja: „Az új szabályozás – összhangban a TRIPS-egyezmény 9. cikkének (2) bekezdésében és a WIPO Szerzői Jogi Szerződésének 2. cikkében foglaltakkal – kifejezi, hogy a szerzői jogi védelem tárgyai nem lehetnek ötletek, elvek, elgondolások, eljárások, működési módszerek vagy matematikai műveletek.”

A törvény részletes kommentárja e rendelkezés lényegét akként fejt ki, hogy „(...) a törvény kizárja a szerzői jogi védelemből a műbe foglalt ötletet, elvet, elgondolást, eljárást, működési módszert, vagy matematikai műveletet [1. § 6) bekezdés]. Tulajdonképpen a szerzői jogi kizárólagos jog (monopólium) tárgyi határainak belső, tehát az Sztj.-ben történő megvonásáról van szó. (...) Ugyanazt az ötletet (itt: tartalmi elemet) több műben is fel lehet használni, egy matematikai példatár megoldási módszerére nem élvez szerzői jogi monopóliumot a példatár szerkesztője. Ha valaki egy „tudományos dolgozatban” leírja a perpetuum mobile működési elvét, a dolgozat, mint szerzői mű, ha van egyéni, eredeti jellege, védelemben részesülhet akkor is, ha a benne lévő elgondolás képtelenség. De ennek az ellenkezője is igaz. A korszakalkotó tudományos elgondolást tartalmazó és bizonyító közlemény szerzői jogi védelme nem terjed ki a benne közölt tudományos tétel monopolizálhatóságára. A szerzői jog nem tiltja, hogy bárki megismétlje a közleményben leírt bizonyítást.” (A szerzői jogi törvény magyarázata, KJK-Kerszöv, Budapest, 2000, 28. o., szerk: Gyertyánfy Péter)

Az ötlet (puszta tartalom) védelemből kizárásával szemben áll az átdolgozás általános, engedélyezési kötelezettséget kimondó szabálya. Az Sztj. 4. § (2) bekezdése alapján szerzői

jogi védelem alatt áll – az eredeti mű szerzőjét megillető jogok sérelme nélkül – más szerző művének átdolgozása, feldolgozása vagy fordítása is, ha annak egyéni, eredeti jellege van.

Az Szjt. 17. § és 29. § nevesíti vagyoni jogként az átdolgozás engedélyhez kötését, illetve felhasználási módként az átdolgozást az átdolgozásra kerülő mű szerzője szempontjából:

„Szjt. 17. § A mű felhasználásának minősül különösen: f) az átdolgozás (29. §),” továbbá Szjt. 29. § „A szerző kizárólagos joga, hogy a művét átdolgozza, illetve hogy erre másnak engedélyt adjon. *Átdolgozás a mű fordítása, színpadi, zenei feldolgozása, filmre való átdolgozása*, a filmalkotás átdolgozása és a mű minden más olyan megváltoztatása is, amelynek eredményeképpen az eredeti műből származó más mű jön létre.”

Az Szjt. indokolása is kiemeli: „A korábban hatályos jogtól eltérően (ld. az Szjt. 4. §-át) az új szabályozásnak nemcsak magát az átdolgozást, vagyis az átdolgozás útján létrejövő művet kell védenie, hanem vagyoni jogot kell biztosítania a szerzőnek műve átdolgozására, kifejezetten az engedélyéhez kötve azt. A megfilmesítést is indokolt az átdolgozás sajátos esetként kezelni (29. §).”

A kommentár megvonja az átdolgozás határait: „(...) e határ egyrészt az eredeti vonást a műhöz nem adó változtatásoknál van (e határ alatt többszörözésről esetleg plágiumról lehet szó). Másrészt az olyan műveknél, amelyekhez bár felhasználták egy másik mű azonos vagy hasonló formai *elemét*, de amelyekben ez többé már nem lényeges alkotórész. Ilyenkor az eredmény (...) új szellemi tartalmú eredeti mű.” (A szerzői jogi törvény magyarázata, KJK-Kerszöv, Budapest, 2000, szerk. Gyertyánfy Péter, 164-165.o.)

2. A törvényi rendelkezések alkalmazása az eljáró tanács vizsgálatára bocsátott regényre és forgatókönyvre

2.1. A forgatókönyv, mint átdolgozás

Az Szjt. 4. § (2) bekezdése alapján átdolgozásnak, és mint az e körbe tartozó származékos műnek akkor tekinthetjük a forgatókönyvet, ha annak egyéni, eredeti jellege van. Önmagában a filmesítésből adódó szükségszerű, mintegy technikai változtatások még nem alapozzák meg az átdolgozás egyéni-eredeti jellegét. Az eljáró tanács véleménye szerint a forgatókönyv csak igen szűk körben használ egyéni, eredeti megoldásokat. Az eltérések többnyire a forgatókönyv lényegéből (megfilmesítésből) következnek és a szereplők, a helyszínek és a cselekménynek jelentéktelen funkciójú változtatásaiból állnak. A legfontosabb eltérést a forgatókönyv befejezése jelenti.

Ha azonban abból indulunk ki, hogy a forgatókönyv egyéni-eredeti jellege az átdolgozás szintjét eléri, és így a forgatókönyvet a regény átdolgozásának tekintjük, a regény átdolgozásának (Szjt. 29. §) jogát még a forgatókönyv elkészítése előtt a film előállítójának a regény átdolgozási jogának szerzői jogosultjától (szerző vagy kiadó) meg kell (kellett volna) szereznie. A tanács rendelkezésére bocsátott anyagokban erre a jogviszonyra utaló iratokat nem kapott, ezért e körben akkor lehet véleményt alkotni, ha a regény átdolgozási jogának szerzői jogosultja és a filmelőállító (illetve a forgatókönyv írója, a filmterv producere) közötti előzetes levélváltásokat, szerződéseket is áttekintheti.

A felkérés (2002. szeptember 26-i levél) arra utal, hogy a regény kiadójával és szerzőjével egy tárgy nélküli, ennél fogva jogi értelemben véve nem létező megállapodást kötöttek. Ha

ugyanis a forgatókönyv túllép az átdolgozáson akként, hogy csak a nem védett ötlet (téma) alapján új, önálló mű keletkezik, a szerződés okafogyott. A regény ötlete ilyen értelemben ugyanis közkincs.

2.2. A regény és forgatókönyv azonos, vagy jelentéktelen változtatást tartalmazó elemei

A forgatókönyv az alábbiakban példákkal is illusztrált alkotóelemeiben szinte teljes azonosságot mutat a regénnyel. A regény szereplőinek, helyszíneinek, cselekményének megtalálhatjuk megfelelőit a forgatókönyvben is, ami biztosítja ezek dramaturgia funkciójának azonosságát.

Az alábbi példák az eljáró tanács azon álláspontját illusztrálják, amely szerint a forgatókönyv a regény dramaturgiáját, cselekményét, a szereplők karakterét szinte teljesen tükrözi, és számos teljes egyezés észlelhető a regény és a forgatókönyv elemei között.

2.2.1./ Főszereplők, jellemeik

A regény és a forgatókönyv tanulmányozása során kristálytiszta kirajzolódik az olvasó számára, hogy a két írás szereplői és azok jelleme tükröképszerűen hasonlítanak egymásra, a különbözőségük csak abból áll, hogy a forgatókönyvbeli szereplők „magyarító” átkeresztelésen estek át.

A szereplők

Forgatókönyv	Regény
Idegen (Utazó)	- Mathias
Romek család -	Marek család
Romek Simon -	Julien Marek
Cingár	- Jean Robin (Pierre)
Özvegy	- Leduc-né

2.2.2./ Cselekményszál:

A főhősök foglalkozásai megkívánják a sok utazást. Ám ebben az esetben van valami más ok is, ami idevonzza őket. Az utazók szülőhelyükre érkeztek, ahol gyermekkoruk óta látszólag nem változott semmi. Elindulnak kerékpárjaikkal.

Mindkét esetben hajóval jutnak el a történet helyszínére, ahol már egyszer valamikor jártak...

Forgatókönyv 17. jelenet:

ÁTKELÉS A FOLYÓN – KOMP

KÜLSŐ – NAPPAL

Kis komphajó, kézi tekerésű. Az Idegen a révésszel beszélget...

RÉVÉSZ

Nagy út semmiért.

IDEGEN

Tudja, majdhogynem véletlenül keveredtem ide. Kinézek a vonaton, meglátom a folyót, gondoltam leszállok.

RÉVÉSZ

Aha.

IDEGEN

Azt se tudtam, hogy van komp. *Régen ilyen itt nem volt.*

Regény 22. oldal :

„A szigeten lévő házak annyira hasonlítottak egymásra, hogy még abban sem volt biztos, vajon felismeri-e azt, amelyben csaknem egész gyermekkorát töltötte, s mely, ha minden igaz, a szülőháza.”

2.2.3./ *Helyszínek:*

Regény	Forgatókönyv
Tengerpart	Folyópart
Szakadékos-sziklás tengerpart	Szakadékos- patakpart
Fogadó	Kocsmá
Leduc-né háza	Az özvegy háza
A Marek ház	A Romek tanya
A világitótorony, ahol Pierre lakik	Cingár háza

2.2.4./ *Dramaturgia:*

A két írás dramaturgiai szerkezete majdhogynem egyező, a legnagyobb, valószínűleg döntőnek szánt különbség abban áll, hogy a főszereplő a forgatókönyvben meghal, míg a regényben elutazik. Emellett találhatóak apróbb változtatások a forgatókönyvben, de ezek nem változtatják meg a történet lefutását és a két írás még ez által sem különül el. A forgatókönyv 68. jelenete megismétlődik, ebben a jelenetben a cselekmény majdhogynem ugyan az, mint a regényben a szintén megismétlődő rész (87-88. oldal).

Forgatókönyv 68. jelenet

Földúton (az esés helyén)

Most egészen közről hallom a parasztasszony hangját....

Találkozás az öregasszonnyal (regény 87-88.o.):

„amikor a kettős kilométerkőhöz ért – az útkereszteződéshez – hirtelen megijedt, hogy elkésik, s jobbnak látta egyenesen továbbmenni, azért is nem tett újabb kitérőt Marekékhöz. Ráadásul a kávéházban bérelt biciklinek elromlott a sebességváltója, és... Az öregasszony már-már elhaladt Mathias mellett anélkül, hogy megszólította volna. Pedig végignézett rajta, de aztán elfordult, mintha nem ismerné meg.”

2.2.5. Néhány példa a teljes egyezést mutató elemekre

Regény	Forgatókönyv
Többé már nem jön... 136.o.	77. jelenet vége előtt
Nyak tövénél karcolás ... 139.o.	77. jelenet vége előtt
Leomolhat a föld... 175.o.	109. jelenet végéhez közel
Hát úgy dél felé ... 192.o.	129. jelenet közepe táján

3. Az eljáró tanács véleményének az összefoglalása

3.1 A regényt ismerő olvasó a forgatókönyv olvastán nehézség nélkül ráismer a regényre a végrehajtott változtatások ellenére.

3.2. A forgatókönyv egyéni-eredeti jellegének szintje okán még éppen eléri az átdolgozássá minősíthetőség határát. A filmterv és az annak alapját képező forgatókönyv felhasználja a regényt, és nem csupán annak egyes részeit, hanem szisztematikusan követi annak vonalvezetését.

3.3. A forgatókönyv emiatt a regény átdolgozásának minősül, ekként túllép a felkérő levélben említett, jogilag nem létező szerződés szerinti kötelezettségvállalás határain.

3.4. Az átdolgozáshoz – még a forgatókönyv elkészítése előtt – engedélyt kellett volna kérni a regény megfelelő szerzői jogosultjától. Ebben külön ki kellett volna térni az irodalmi mű címétől való eltérésre, és a főszereplők személyének megváltoztatására.

3.5. Az átdolgozástól elszakadó új önálló műről (a kérdés szerinti „inspirációról”) a szóban forgó forgatókönyv esetében nem lehet szó a regény meghatározó elemeinek, rendszerének jelentős átvétele miatt. Szabad inspiráció alatt a jelen esetben az ötlet/téma (Szjt. 1. § (6) mint szerzői jogilag nem védett szellemi tartalom felhasználása jöhetne szóba. Egy ötlet (téma) valóban inspirálhat egy szerzőt műve elkészítésében. A regény azonban már maga is egy koherens rendszer, egyéni, eredeti alkotás, amely jellegénél fogva nehezen minősülhet csupán inspiráló tényezőnek, főleg egy másik irodalmi alkotásnál, vagyis a forgatókönyvnél. Inspirálhatná esetleg más művészeti ágak alkotóit, pl. egy zenemű, vagy épp egy képzőművészeti alkotás szerzőjét.

Budapest, 2002. november 8.

Dr. Faludi Gábor
a tanács elnöke

dr. Kricsfalvi Anita
a tanács előadó tagja

dr. Mann Judit
a tanács szavazó tagja

Kézdi-Kovács Zsolt
a tanács szavazó tagja

Fábri Péter
a tanács szavazó tagja